

Оноре де БАЛЬЗАК

БАТЬКО ГОРІО

Роман

*Переклад з французької
Єлизавети СТАРИНКЕВИЧ*

Київ
"ЗНАННЯ"

*Великому і славетному
Жофруа Сент-Ілеру
на знак захоплення його
працями і його генієм
Де Бальзак*

Стара пані Воке, у дівочтві де Конфлан, уже років сорок тримає в Парижі пансіон на Новій вулиці Святої Женев'єви, між Латинським кварталом і передмістям Сен-Марсо. Пансіон, відомий під назвою "Дім Воке", відкритий для всіх — чоловіків і жінок, молодих і старих, однак це ніколи не давало приводу для пліток про звичаї цього поважного закладу. Зрештою років тридцять тут і не видно було молодих людей; надто мізерне утримання мав одержувати від своєї родини юнак, щоб оселитись у цьому пансіоні. Проте 1819 року, коли почалася ця драма, тут жила одна бідна молоденька дівчина. Хоч як заяложене слово "драма" надмірним і недоречним вживанням у сучасній скорботній літературі, тут його не уникнути — хай ця повість і не драматична в справжньому розумінні слова, але закінчивши її читати, можливо, хтось пустить сльозу *intra muros et extra*¹. Чи буде повість зрозуміла і за межами Парижа? Важко сказати. Особливості цих сцен, сповнених різних спостережень і місцевого колориту, може оцінити тільки той, хто живе між пагор-

---

¹ *Intra muros et extra* (лат.) — у домі й поза ним. (Тут і далі — прим. ред.)

бами Монмартру і висотами Монружу¹, у знаменитій долині, де з нужденних будинків завжди обсіпається тиньк, а водостічні канами чорні від багна; у долині, де справжні самі лише страждання, а веселощі часто фальшиві, де життя таке бурхливе, що тільки по якійсь незвичайній події може залишитися більш тривале враження. Проте й тут часом трапляються страждання, яким поєднання вад та чеснот надає величі й урочистості. Перед ними відступають і розчулюються навіть корисливі себелюбці, хоч це почуття минає так само швидко, як і відчуття смаку від похашцем поглинутого плода. Колісниця цивілізації, мов колісниця ідола Джагернаута², наїхавши на людське серце, не таке тендітне, як в інших, лиш на мить спиняється і, розчавивши його, переможно мчить далі. Так зробіть й ви — візьмете цю книжку випеченими руками й, відкинувшись у м'якому кріслі, подумайте: “Може, це мене розважить?” А прочитавши про таємні страждання батька Горію, пообідаєте всмак і віднесете свою нечулість на рахунок автора, закинете йому перебільшення, звинувачуючи в надмірних поетичних вигадках. Та знайте: ця драма — не вигадка, не роман. All is true³ — усе в ній таке правдиве, що кожен може впізнати її зачатки в собі, а може, й у своєму серці.

Будинок, де влаштовано пансіон, також належить удові Воке. Він стоїть у нижній частині вулиці Святої Женев'єви, де місцина спускається до Арбалетної вулиці так круто, що там рідко їздять кіньми. Це

---

¹ *Монмартр і Монруж* — у часи Бальзака північна і південна околиці Парижа.

² *Джагернаут* — одне з індійських божеств, статую якого в день ушанування возили на величезній колісниці. Релігійні фанатики кидалися під її колеса.

³ Усе правда (*англ.*).

сприяє тиші, яка панує на вулицях, затиснутих між Валь-де-Грас¹ і Пантеоном² — двома спорудами, що ніби забарвлюють повітря жовтими тонами своїх стін і затьмарюють все навколо суворими відблисками бань. Бруківка тут суха, у канавах нема ні води, ні грязюки, попід мурами росте трава. Найбезжурнішу людину, як і всякого перехожого, у цьому закутку огортає смуток; трохтіння карети там — ціла подія, будинки похмурі, від мурів тхне в'язницею. Заблукалий парижанин побачить тут хіба що самі пансіони та навчальні заклади, притулки злиднів чи нудьги, вмирущої старості чи життєрадісної, але змушеної трудитися молодості. Це найжахливіший і, треба сказати, найглухіший квартал у Парижі.

Вулиця Святої Жєнев'єви, неначе бронзова рама для картини, найкраще пасує до цієї оповіді, що потребує темних кольорів і поважних думок, щоб читач заздалегідь перейнявся відповідним настроєм, наче мандрівник, що спускається в катакомби, де з кожним щаблем меркне світло й завмирає голос провідника. Влучне порівняння! І хто скаже, яке видовище жахливіше: черстві серця чи порожні черепа?

Фасадом пансіон виходить у садочок, утворюючи прямий кут із вулицею Святої Жєнев'єви, звідки видно його бічну стіну. Уздовж фасаду, між будинком і садочком, наслана бруківка завширшки з туаз³, із канавками для стоку води по обидва боки, перед нею — посипана піском алея, обабіч якої ростуть герані, олеандри та гранатові деревця в білих і синіх фаянсових вазах. Вхід до цієї алеї через хвіртку; над нею ви-

---

¹ *Валь-де-Грас* — військовий госпіталь, колишній монастир XVII ст.

² *Пантеон* — храм XVIII ст. з однією величезною банею; усипальниця визначних осіб Франції.

³ *Туаз* — близько двох метрів.

віска з написом: “ДІМ ВОКЕ”, а нижче: “Мебльовані кімнати з пансіоном для осіб обох статей”. Удень крізь ґратчасту хвіртку з гучним дзвінком видно, край бручківки, на стіні, що виходить на вулицю, розмальовану місцевим маляром під зелений мармур арку. В удаваній ніші зображено статую Амура. Дивлячись тепер на полуплений лак, яким вона вкрита, прихильники символів, мабуть, побачать у цій статуї образ того паризького кохання, наслідки якого лікують за кілька кроків звідси. Про ті часи, до яких належить цей мистецький витвір, свідчить напівстертий напис під доколом Амура, де висловлено захоплення, з яким зустріли Вольтера, коли він повернувся 1778 року до Парижа:

*Хто б ти не був, це вчитель твій великий
Сьогодні, вавтра і навіки.*

На ніч вхід зачиняють не ґратчастою, а глухою хвірткою. Садочок, завширшки на всю довжину фасаду, розкинувся між зовнішнім муром та стіною сусіднього будинку, усущіль вкритою плющем, що привертає увагу перехожих своєю незвичайною для Парижа мальовничістю. І мур, і стіна оповиті шпалерами фруктових дерев та виноградом — їхні мізерні заповилені плоди щороку бувають об’єктом клопоту пані Воке та її розмов із пожилцями. Уздовж стін і муру тягнеться вузька доріжка, що веде до липової альтанки — слово, яке пані Воке, хоч вона й родом де Конфлан, вимовляє “олтанка” усупереч граматичним зауваженням своїх пансіонерів. Між двома боковими доріжками красується прямокутна грядка артишоків, обсаджена підстриженими фруктовими деревами та обсіяна по краю щавлем, салатом і петрушкою. У затінку лип укопано круглого стола, пофарбованого зеленою фарбою, а круг нього поставлено ослони. Улітку, коли буває така спека, що курчата можуть ви-

водитись і без квочки, пансіонери, яким це дозволяють статки, попивають тут у холодку каву.

Чотириповерховий будинок із мансардою споруджено з вапняку і пофарбовано тією жовтою фарбою, що надає якогось банального вигляду майже всім будівлям Парижа. На кожному поверсі — п'ятеро вікон з маленькими шибками й жалюзі, з яких жодні не піднімаються на один рівень з іншими. У бічній стіні лише двоє вікон, на нижньому поверсі вони захищені залізними ґратами. За будинком — двір футів двадцять завширшки, де в добрій згоді живуть свині, кролі та кури. У глибині двору бовваніє дровітня. Між дровітнею та кухонним вікном притулилася комора для продуктів, а під нею прокладено трубу, якою стікають помії. З двору на вулицю Святої Женеви виходить вузька хвіртка — через неї куховарка викидає з дому все сміття, змиваючи потім його водою, щоб уникнути штрафу за поширення зарази.

Нижній поверх, за звичаєм, відведено під пансіон. Перша кімната, з двома вікнами на вулицю і зашкеленими дверима, становить собою вітальню. Вона прилягає до їдальні, яку відокремлюють від кухні сходи, дерев'яні приступки яких пофарбовані й натерті воском. Нема нічого сумнішого, ніж отака вітальня зі стільцями та кріслами, оббитими волосяною тканиною в тьмяні й блискучі смужки. Посередині стоїть круглий стіл із чорнокрапчастою мармуровою стільницею, а на ньому як прикраса — білий порцеляновий сервіз із напівстертими золотими пружками; такий посуд тепер можна побачити скрізь. Підлога поганенька, стіни обшиті панелями на рівні плеча, а вище обклеєні глясுவатими шпалерами із зображенням головних сцен “Телемака”¹, де класичних персо-

¹ “Телемак” — роман Франсуа Фенелона (1651—1715), образи якого запозичено з Гомерової “Одісеї”.

нажів змальовано фарбами. Між ґратчастими вікнами висить панно, на якому зображено картину бенкету, що його влаштувала німфа Каліпсо на честь Улісового сина¹. Уже років сорок ця картина викликає жарти молодих пожилеців — їм здається, що, глузуючи з обідів, на які прирікають їх злидні, вони підносяться над своїм становищем. Камін, який своєю чистотою свідчить про те, що палять у ньому лише у надзвичайних випадках, прикрашено годинником напрочуд поганого смаку з синюватого мармуру та двома вазами із полинялими паперовими квітками під скляними ковпаками.

У цій першій кімнаті застоявся особливий запах, якому не добереш назви і який, мабуть, варто було б назвати пансіонним. У ньому відчувається затхлість, цвіль, гіркота; він пронизує холодом і вогкістю, просякає одяг; у ньому дух їдальні, де щойно пообідали, сморід челядні, комори, притулку для бідних. Певно, вдалося б описати цей запах, якби винайшли спосіб визначити всі складники огидних видихів кожного пансіонера, старого чи молодого. А проте ця вітальня, хоч вона до гидоти банальна, може видатися напахченим і елегантним будуаром порівняно з суміжною їдальнею.

Стіни їдальні, аж до стелі обшиті деревом, колись були пофарбовані, але тепер уже не можна визначити, якою саме фарбою — такий химерний візерунок утворили на ній брудні плями. На липких буфетах красуються щербаті й мутні карафки, заплямовані металічні таці, стосики грубих порцелянових тарілок з синіми обідками, виготовлених у Турне. У кутку стоїть скринька із пронумерованими шухлядами, де збе-

---

¹ Мається на увазі сцена зі згаданого роману: Телемак, розшукуючи свого батька Улісса, потрапляє на острів до німфи Каліпсо.

рігаються позаливані вином, масні серветки кожного пансіонера окремо. Тут можна бачити уже звідусюди повикидувані, але незнищенні меблі; вони зберігаються тут, як покидьки цивілізації в лікарні для невиліковних хворих. Тут ви натрапите на барометр з капуцином, що виходить у дощову погоду; огидні гравюри, які псують апетит, — усі в дерев'яних лакованих рамах, чорних із золотим кантом; настінний годинник, оздоблений рогом із мідними інкрустаціями; зелену кахельну грубку; аргантові лампи¹, в яких олія змішалася з пилюкою; довгий стіл, засланий зеленою скатертиною, такою брудною, що який-небудь жартун-пансіонер міг би на ній розписатися пальцем, немов стилосом; покалічені стільці; жалюгідні солом'яні доріжки, старезні, але вічні; нарешті — злиденні жаровні з побитими конфорками, з поламаними дверцятами й обгорілими дерев'яними ручками. Щоб дати уявлення про ці старі, зужитковані, гнилі, розхитані, поіржавілі, криві, спотворені, немічні речі, довелося б їх докладно описувати, а це надто затримало б розповідь, чого ніколи не пробачать авторові поквапливі читачі. Червона підлога вичовгана, у вибоїнах від багаторазових фарбувань. Одне слово — тут панують злидні, позбавлені всякої поезії, злидні ощадливі, скнарі, понурі. Якщо вони ще не потопають у бруді, то вже вкрилися плямами, якщо вони ще не в дранті, то вже приречені на тління.

Ця кімната буває в усьому блиску о сьомій годині ранку, коли сюди входить кіт пані Воке, випереджаючи свою господиню. Він стрибає на буфет, муркоче й нюхає молоко в кухликах, понакриваних тарілками. Незабаром з'являється, човгаючи розтоптаними

---

¹ *Аргантова лампа* — олійна лампа системи відомого швейцарського хіміка і фізика Франсуа П'єра Амі Арганта (1755—1803).